

Eetbaar Utrecht

Een onderzoek naar het voortbestaan van het netwerk
stadslandbouwinitiatieven en -organisaties in Utrecht

Nicky Hessel
Mariette Huls
Henk Vianen

juni 2014

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	2
Onderzoeksopzet	3
Eetbaar Utrecht	3
Doel(en) van het onderzoek	3
Hoofd- en deelvragen	4
Type onderzoek en instrumenten	5
Respondenten	5
Resultaten	7
Deelvraag 1	7
Deelvraag 2	8
Deelvraag 3	
Conclusie	12
Aanbevelingen	14
Kritische noot	16
Bronnen	17
Bijlagen	18
Data Eetbaar Rotterdam, Amsterdam en Utrecht	18

INLEIDING

Voor u ligt de rapportage van het onderzoek dat is uitgevoerd naar het voortbestaan van Eetbaar Utrecht. In het jaar 2009 is Eetbaar Utrecht als netwerk opgericht om de stadslandbouwinitiatieven van Utrecht met elkaar te verbinden. Gedurende vijf jaar kon Eetbaar Utrecht rekenen op een subsidie vanuit de gemeente. Afgelopen mei (2014) is deze subsidie komen te vervallen. Hierdoor voelen de oorspronkelijke initiatiefnemers de noodzaak om een onderzoek te starten naar hoe het netwerk kan blijven voortbestaan. Hierbij ligt de focus vooral op de standpunten van de huidige deelnemers van het netwerk, hun behoeften, verlangen en toekomstperspectief. Waar liggen de kansen voor het netwerk en hoe kan het netwerk zichzelf waardevol blijven noemen? In dit schrijven treft u de bevindingen van de onderzoekers aan die vanuit deze vraag hun onderzoek hebben uitgevoerd.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van initiatiefnemer Louis de Jel en Dirk Postma, via de opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming aan de Hogeschool Utrecht. Het streven is om het netwerk Eetbaar Utrecht als echte opdrachtgever te zien, en in het belang van het netwerk en zijn deelnemers te onderzoeken, zodat de uitkomst volledig onafhankelijk en objectief zal zijn.

ONDERZOEKSOPZET

Eetbaar Utrecht

Eetbaar Utrecht is de naam van het netwerk voor trekkers van stadslandbouwprojecten en belangstellenden in Utrecht. Binnen dit netwerk zijn Stichting Aarde en het Milieucentrum Utrecht sinds 2009 initiatiefnemers en trekkers. Zij vervulden in 2012 en 2013 in opdracht van de Gemeente Utrecht en de GG&GD een aantal betaalde functies voor het netwerk Eetbaar Utrecht: loket, aanspreekpunt, makelaar, adviseur, organisator en secretariaat. Ze geven adviezen, organiseren netwerk- en verdiepingsbijeenkomsten, doen oproepen en scheppen draagvlak voor iedereen die in stadslandbouw en buurtmoestuinen geïnteresseerd is.

Eetbaar Utrecht heeft een eigen logo en een informatieve website met daarop de Utrechtse stadslandbouwkaart. Ook wordt er volop gebruikgemaakt van Facebook en Twitter.

Na 17 mei 2014, de Publieksdag van de Stadslandbouw 'Proef Eetbaar Utrecht' krijgt Eetbaar Utrecht geen subsidie meer van de Gemeente en de GG&GD. De vraag is of het netwerk Eetbaar Utrecht überhaupt kan blijven voortbestaan en op welke manier. Kan het netwerk zonder betaalde trekkers, organisatoren, netwerkbijeenkomsten en loket? Wat gaat er met de website gebeuren? Het moet duidelijk worden wie de kar verder gaat trekken, of dat no budget kan en of het netwerk zelfregulerend kan functioneren.

Hierbij wordt opgemerkt dat het MCU en Stichting Aarde sowieso een rol zullen blijven spelen, alleen al vanwege de raakvlakken met het project Lekker Utrechts¹. De financiering is daarbij mede bepalend welke rol deze organisaties kunnen blijven spelen.

Doel(en) van het onderzoek

Met dit onderzoek pogen wij in kaart te brengen of het netwerk dat bekend staat als Eetbaar Utrecht kan blijven voortbestaan na het wegvallen van de financiële ondersteuning vanuit de gemeente. Op 17 mei jongstleden was het evenement "Proef

¹ Lekker Utrechts overlapt qua netwerk en werkgebied enigszins met Eetbaar Utrecht. Beide zijn ontstaan uit initiatief van Stichting Aarde en het Milieucentrum Utrecht. Eetbaar Utrecht richt zich vooral op initiatieven in de stad en de directe omgeving van Utrecht. Stichting Lekker Utrechts richt zich op professionele voedselproducenten, horeca en andere afnemers in de regio Utrecht. Bedrijven kunnen zich kwalificeren voor het Lekker Utrechts keurmerk en het horecavignet. De stichting organiseert o.a. kerstmarkten, evenementen en catering en werkt als makelaar tussen alle partijen in de regionale Utrechtse voedselketen.

Eetbaar Utrecht” als afsluiting van een week vol evenementen in het kader van stadslandbouw. Na deze datum dient Eetbaar Utrecht zijn voortbestaan te realiseren zonder subsidie. Om een beeld te krijgen van wat Eetbaar Utrecht betekent voor haar deelnemers en hoe het netwerk zichzelf in stand kan houden ondernemen wij dit onderzoek.

Hoofd- en deelvragen

Om een duidelijk beeld te scheppen van ons vraagstuk, hebben wij een hoofd- en deelvragen opgesteld. Aan de hand van deze vragen vormen wij ons onderzoek.

Hoofdvraag: Wat heeft het netwerk dat bekend staat als Eetbaar Utrecht nodig om voort te blijven bestaan?

Welke middelen zijn er nodig om het netwerk te behouden? Is het netwerk in staat zelfvoorzienend te blijven voortbestaan?

Deelvraag 1: Wat is de waarde en wat zijn de behoeften van de stadslandbouw initiatieven en organisaties binnen het netwerk van Eetbaar Utrecht?

Binnen deze deelvraag willen we in kaart brengen wat de tientallen deelnemers van het netwerk nodig hebben en wat zij beschouwen als belangrijk en/of essentieel. Welke vragen hebben de deelnemers van Eetbaar Utrecht? Wat is het toekomstperspectief van de deelnemers? Welk rendement halen zij uit het deelnemerschap van dit netwerk?

Deelvraag 2: Hoe betrokken zijn de deelnemers van Eetbaar Utrecht bij het netwerk?

Er zijn zes gradaties van betrokkenheid (van Gils, 2011): onwetendheid, bewustwording, begrip, betrokkenheid, verbondenheid, eigenaarschap. We willen erachter komen in welke fase het netwerk verkeert, en of ze daar eventueel in kunnen groeien zodat zij uiteindelijk zelfstandig kunnen worden. We willen weten hoe betrokken de initiatieven en organisaties binnen het netwerk zijn, in welke mate zij participeren, hoe de relaties onderling zijn, of zij in contact komen met elkaar. We willen de balans tussen brengen en nemen in kaart brengen, de trekkers en de volgers.

Deelvraag 3: Hoe organiseren vergelijkbare stadslandbouwnetwerken in de andere grote steden zichzelf?

Welke lessen kan Eetbaar Utrecht trekken uit de manier van functioneren van andere netwerken in grote steden? Hoe organiseren zij zich daar, maken zij gebruik van een rechtsvorm, wat is hun structuur, hoe afhankelijk is het netwerk?

Type onderzoek en instrumenten

Ons type onderzoek zal de kwalitatieve benadering worden. Zo brengen we de werkelijkheid in kaart van het netwerk door in dialoog te gaan met de organisaties die

zich hier aan aangesloten hebben. Aan ons is het de taak om inzicht te geven in hoe de organisaties binnen het netwerk de werkelijkheid ervaren, beleven en betekenis geven. Dit perspectief staat centraal binnen ons onderzoek, omdat beleving belangrijk is binnen het netwerk en ons onderzoek. We willen graag de diepte in gaan met onze respondenten. Alleen op deze manier kunnen we de waarde van het netwerk bepalen.

Ons onderzoeksinstrument is het interview. Wij hebben hiervoor gekozen omdat wij ieder onderdeel van het netwerk willen benaderen in hun eigen waarde. Een enquête dekt, gezien de diversiteit van het netwerk in omvang en ervaring, niet de lading. Daarom maken wij een vragenlijst die aangepast kan en zal worden op de verschillende lagen in het netwerk. Dit zodat we wederom de diepte in kunnen gaan.

Via de zes gradaties van betrokkenheid zijn we van plan de deelnemers van het netwerk te analyseren. Door deze data te verzamelen en in de gradaties in te delen kunnen we de linken onderling zien en de structuur van het netwerk bekijken.

Ook zijn we van plan om een aantal observaties te doen tijdens vergaderingen en bijeenkomsten zodat we een beter beeld krijgen van de relaties onderling.

Respondenten

Onze respondenten zijn gekozen uit het huidige deelnemersbestand van Eetbaar Utrecht. Om een duidelijk beeld te krijgen van de mate waarin deelnemers betrokken zijn bij het netwerk hebben wij een ui als metafoor gebruikt, en in de deelnemers ingedeeld in lagen. De lagen hebben wij uit het bestaande beeld van het netwerk gehaald en verwerkt in een schema.

De kern van de ui zijn de deelnemers die de leiding en/ of het meeste initiatief hebben binnen het netwerk. Naarmate we verder naar buiten kijken, de buitenste schillen van de ui, neemt de betrokkenheid en het initiatief af. Aan de hand hiervan hebben wij ervoor gekozen om respondenten te selecteren uit deze verschillende lagen van de ui. Wij hebben gepoogd uit iedere laag een respondent te selecteren met als doel de verschillende lagen het woord te geven. De lagen hebben wij uit het bestaande beeld van het netwerk gehaald en verwerkt in een schema. De respondenten die wij hebben gesproken zijn als volgt ingedeeld:

Respondent 1: Van de radar verdwenen

Respondent 2: Kern

Respondent 3: Tegen kern aan

Respondent 4: Kern

Respondent 5: Buitenlaag

Respondent 6: Heel betrokken

Respondent 7: Redelijk actief

RESULTATEN

In twee weken tijd zijn we langs geweest bij zeven respondenten. Met hen hebben we allemaal ongeveer een uur gepraat over hun bevindingen. Wat er uit deze interviews is gekomen leest u hier in de antwoorden die wij hebben op de eerste drie deelvragen. Het antwoord op de hoofdvraag leest u in de algehele conclusie van het onderzoek.

Deelvraag 1: Wat is de waarde en wat zijn de behoeften van de stadslandbouw initiatieven en organisaties binnen het netwerk van Eetbaar Utrecht?

Waarden

Over het algemeen merken we wanneer we spreken met de verschillende respondenten dat zij dezelfde waarden hebben binnen het netwerk van Utrechtse stadslandbouwinitiatieven en -organisaties. Vooral voedselverbouwing, biodiversiteit, gezondheid, natuurbeleving, en sociale functies als educatie en het betrekken van mensen komt bij veel initiatieven terug. Hiernaast hebben zij uiteraard allemaal individuele doelen en subdoelen, maar het vaststellen van deze basiswaarden laat ons zien dat de deelnemers van het netwerk qua idealisme op één lijn zitten. Ja, er is momenteel sprake van versnippering, maar we kunnen vaststellen dat ieder initiatief en organisatie in essentie dezelfde doelen en beweegredenen heeft. Dit maakt duidelijk dat er wel degelijk een fundering aanwezig is voor het netwerk om verder op te bouwen in de toekomst.

Centraal orgaan

Respondenten geven aan dat om te kunnen komen tot een betrokken netwerk het belangrijk is om te zorgen dat alle losse organisaties en initiatieven zich niet alleen profileren als individu, maar ook als centrale kracht. Wat zij verlangen van het netwerk Eetbaar Utrecht is dat het een centraal en open orgaan moet worden dat de versnippering tegen gaat en de continuïteit in de gaten houdt. Belangrijk is dat nieuwe initiatieven en oude initiatieven een even grote plek krijgen binnen dit orgaan, en evenveel aandacht krijgen, in plaats van vooral aandacht te besteden aan het nieuwe en het hippe.

Een belangrijke pijler binnen het orgaan is de kennisuitwisseling tussen organisaties en (nieuwe) initiatieven, waarbinnen het netwerk als intermediair kan functioneren. Een voorbeeld hiervan is dat nieuwkomers vaak veel vragen hebben over de praktijk: hoe zet ik het idee dat ik heb om in een onafhankelijk initiatief? Wanneer oogst ik mijn groenten? Welke zorg en aandacht hebben je planten nodig? Hoe betrek ik andere mensen bij mijn initiatief? Deze kennis is aanwezig in het netwerk, maar nieuwkomers weten vaak niet

goed waar ze moeten aankloppen. Het netwerk zou kunnen functioneren als wegwijzer, de onafhankelijke partij die de vraag bij het juiste antwoord brengt. De steun die het netwerk daarmee biedt aan (nieuwe) stadslandbouwinitiatieven is van hoge waarde – men wil graag dat het voelt als een soort steunende vriendenclub, waar vanuit gelobbyd kan worden richting andere partijen, zoals de gemeente. Op deze manier bezetten zij een concretere positie als netwerk en ogen ze sterker naar de buitenwereld. Deze verbredening is ook een belangrijk punt om te zorgen dat iedereen zich even betrokken voelt.

Behoeften

Er is behoefte aan meer concrete ontmoetingsmomenten, analoog en digitaal. Men verlangt naar face-to-face ontmoetingen, zoals informatiebijeenkomsten en soortgelijke momenten waarop er genetwerkt kan worden. Wel moeten deze georganiseerd worden vanuit de concrete vraag, bijvoorbeeld een thema-avond waar er op een specifiek onderwerp wordt ingegaan dat leeft in het netwerk. Veel bijeenkomsten worden nu op een top-down manier naar het netwerk gebracht, en dat sluit niet aan bij de wens van de deelnemers. Naast deze bijeenkomsten verlangen zij ook naar een open online community waar zij vraag en aanbod kunnen plaatsen.

Belangrijk vinden de deelnemers ook dat de balans van vraag en aanbod binnen het netwerk gelijk blijft. Wanneer deelnemers meer geven aan het netwerk dan ze kunnen nemen is de balans verstoord, en voelen zij zich niet volledig onderdeel. Dit komt deels ook door de onduidelijkheid die er momenteel is over het lidmaatschap van Eetbaar Utrecht. Respondenten die wij spraken gaven aan dat ze volledig onbewust onderdeel van het netwerk waren gemaakt na het bezoeken van één bijeenkomst, en er niet per sé voor hadden gekozen. Dit maakt dat de grenzen van het deelnemerschap niet duidelijk is en deelnemers geen idee hebben van wat er van hen verwacht wordt, welke waarden zij moeten inleggen en wat ze van het netwerk terug kunnen verwachten. Daarnaast is de verbreding van de visie van het netwerk erg belangrijk, zodat deelnemers makkelijker contact kunnen leggen met andere domeinen, zoals het sociale domein en bijvoorbeeld horeca. Stadslandbouw is een mooi centraal onderwerp, maar om te groeien als individuele initiatieven en als netwerk an sich is het belangrijk om de horizon te verbreden en samenwerkingen aan te gaan op andere vlakken.

Deelvraag 2: Hoe betrokken zijn de deelnemers van Eetbaar Utrecht bij het netwerk?

Samenwerkingsverbanden

Wanneer wij respondenten vroegen naar hoe hun huidige samenwerkingsverbanden tot stand zijn gekomen kwam naar voren dat Eetbaar Utrecht niet functioneert als een netwerk waarin samenwerking tot stand komt. Alle respondenten hebben aangegeven

dat hun samenwerkingsverbanden in eigen beheer zijn ontstaan. Respondenten benoemen de dag van de Stadslandbouw als een moment waarop samenwerking tussen leden van het netwerk heeft plaatsgevonden, leden hebben tezamen gewerkt aan de realisatie van de dag maar op het moment van plaatsvinden was geen sprake van samenwerking op locatie. Ieder lid was op zijn eigen plek, met zijn eigen project/initiatief bezig. Wel geven de respondenten aan dat het gebrek aan samenwerking ook ligt aan de fase waarin zij zich bevinden als initiatief of organisatie. Een beginnend initiatief is erg op zoek naar een persoon of organisatie die hun vragen kan beantwoorden, wanneer deze persoon of organisatie voldoende kennis heeft, schermt de persoon of organisatie zichzelf af van de buitenwereld omdat zij druk genoeg zijn met het tot standkomen van hun identiteit als stadslandbouwer. Pas wanneer de eigen identiteit helder is en men hierdoor weet waar hun initiatief of organisatie naar op zoek is, zal zij zich pas weer gaan mengen in het netwerk. Doordat dan duidelijk is wat de waarden zijn van de organisatie kan de organisatie op zoek naar gelijkgestemden. Deze zoektocht naar gelijkgestemden vind ook plaats in Eetbaar Utrecht. Echter doordat initiatieven en organisaties zich in verschillende fases begeven, zoals hierboven benoemd, is het aangaan van samenwerkingsverbanden moeilijk. Sturing vanuit het netwerk door middel van een intermediair is ook een van de vragen die respondenten bij ons hebben neergelegd. Zodoende kan het netwerk dienen als broedplaats voor samenwerking.

Betrokkenheid en participatie

Momenteel is er sprake van correlatie tussen de waarneming van betrokkenheid bij het netwerk en de waarneming van betrokkenheid bij de individuele deelnemers. De betrokkenheid die is benoemd door de opdrachtgever (beschreven in het hoofdstuk Respondenten in dit onderzoek), komt niet overeen met de betrokkenheid die respondenten zelf voelen. Ze lijken betrokken, maar zijn dat nog niet genoeg. De ui die staat voor het netwerk lijkt aan de buitenkant gezond, maar is dat van binnen niet. Doordat het voor deelnemers onduidelijk is wat het netwerk van hen verwacht en wat hun positie is binnen het netwerk, is de betrokkenheid lager dan mogelijk zou zijn. Respondenten geven aan dat wanneer er duidelijkheid komt over wat de kosten en de baten zijn van deelnemerschap, dat zij ook beter kunnen bepalen hoe betrokken zij kunnen zijn. Respondenten zijn door de onduidelijk over deze kosten en baten terughoudend in hun investeringen, doordat zij geen afwegingen kunnen maken. Hetzelfde geldt voor de participatie, er zijn geen duidelijke afspraken over participatie waardoor deelname nog te vrijblijvend is. Er is een verwachtingspatroon ontstaan waarbij het netwerk ervan uitgaat dat bijeenkomsten worden opgezet door Stichting Aarde en het MCU, deelnemers van het netwerk zullen niet uit eigen initiatief een bijeenkomst voor Eetbaar Utrecht organiseren. Er is binnen het netwerk veel vraag naar ontmoeting, leden van het netwerk zijn geïnteresseerd in elkaar en wensen het netwerk als zodoende te benutten. Wanneer er

meer gelegenheid tot ontmoeting komt, zal het netwerk elkaar meer gaan opzoeken. Er is bereidheid tot participatie, maar deelnemers kunnen nog niet in zien welke waarde ze kunnen toevoegen of uit het netwerk kunnen halen

Wanneer respondenten worden gevraagd of zij bereid zijn te investeren in eigenaarschap van het netwerk, geven zij allen aan dat zij in de huidige situatie hier niet bereid toe zijn.

Ze geven daarnaast aan dat eigenaarschap van het netwerk niet bij een persoon zou mogen liggen, het netwerk is eigenaar van zichzelf en zal in de toekomst ook hier naartoe moeten werken.

Communicatie onderling

Deelnemers van het netwerk communiceren weinig tot zeer weinig met elkaar. Binnen het netwerk zijn er personen die zelf zeer actief zijn in het contact leggen met andere initiatieven. Dit doen zij echter niet vanuit Eetbaar Utrecht, maar vanuit een eigen agenda. Hier is dus sprake van communicatie tussen leden van het netwerk, maar deze is niet door het netwerk tot stand gekomen. Verdere communicatie tussen leden van het netwerk vindt zelden plaats. Een reden hiervoor is te vinden in een gebrek aan een duidelijk ledenbestand waarin de juiste contactgegevens staan vermeld. Daarnaast vinden leden van het netwerk het moeilijk om gelijkgestemden te vinden, hieruit is ook de vraag naar ontmoeting ontstaan. Door leden van het netwerk in staat te stellen om op een laagdrempelige manier met elkaar te communiceren, kunnen waarden en behoeften worden uitgewisseld.

In gesprekken met respondenten werd wel verwezen naar andere leden van het netwerk, maar dit was voornamelijk aan de oppervlakte. Men is op de hoogte van het bestaan van andere initiatieven, voornamelijk door hun deelname aan Eetbaar Utrecht, maar het komt niet veel verder dan dat. Respondenten benoemen andere initiatieven maar ondernemen vanuit eigen motivatie geen poging tot het leggen van contact. Dit kan liggen aan de fase waarin een initiatief of organisatie zich bevindt of het is te wijten aan het feit dat binnen Eetbaar Utrecht te weinig momenten zijn om elkaar te ontmoeten.

Eetbaar Utrecht bestaat ook als online community op Facebook. Er is sprake van activiteit, deze activiteit komt voort uit handelingen uit het verleden (verslagen, evaluaties en dergelijke). Verder dient deze community voornamelijk ter promotie van individuele belangen.

Betreffende lidmaatschap bestaat ook veel onduidelijkheid binnen het netwerk. Er zijn geen omgangsvormen aangaande lidmaatschap. Wanneer een ontmoeting heeft plaatsgevonden tussen een organisatie en een trekker van het netwerk komt deze organisatie al te boek te staan als lid van het netwerk. Een persoon die uit belangstelling een bijeenkomst bijwoont komt ook te boek te staan als lid van het netwerk. In deze onduidelijkheid komt naar voren dat het netwerk beter zou kunnen functioneren wanneer lidmaatschap komt vanuit een initiatief of organisatie in plaats van dat het netwerk bepaald wanneer je lid bent.

Deelvraag 3: Hoe organiseren vergelijkbare stadslandbouwnetwerken in de andere grote steden zichzelf?

Binnen ons onderzoek naar de organisatie van andere eetbare netwerken in andere steden hebben we gekozen om Eetbaar Amsterdam en Rotterdam verder te analyseren. Deze steden zijn vergelijkbare grote randsteden, waardoor de lessen die eruit getrokken kunnen worden gemakkelijker zijn toe te passen op de organisatie van Eetbaar Utrecht. Kijkend naar andere steden valt op dat de eetbare netwerken zich op een concretere manier profileren dan hier in Utrecht. De grote verschillen liggen vooral bij de organisatie van de netwerken.

Organisatiestructuur

Eetbaar Utrecht is een los en vrijblijvend netwerk, waar iedereen zich kan aansluiten zonder daar in principe iets voor het hoeven doen of betalen. Bij eetbaar Amsterdam en Rotterdam is dit anders. Zo heeft zowel Eetbaar Rotterdam als Eetbaar Amsterdam een vereniging als rechtsvorm aangenomen. Leden van het eetbare netwerk in Amsterdam en Rotterdam betalen €30,- euro contributie per jaar. Dit geld wordt geïnvesteerd in het netwerk om de vereniging te versterken.

Samenwerkingsverbanden

Eetbaar Rotterdam en Amsterdam richten samenwerkingsverbanden niet alleen op de agrosector, maar halen inspiratie en kennis ook uit onder andere onderwijsinstellingen, woningcoöperaties, en kennisinstituten als universiteiten. Wat opvalt is dat de samenwerking met jongeren terugkomt bij zowel Amsterdam als Rotterdam. Bij Eetbaar Utrecht is dit idem. Ook Eetbaar Utrecht heeft samenwerkingspartners met de horeca, jeugd, ambtenaren en projectontwikkelaars. Waar Eetbaar Utrecht een les uit kan trekken is wat verwacht wordt vanuit het netwerk van Rotterdam en Amsterdam, is dat men minstens één keer per jaar actief is binnen de vereniging. Het maakt daarbij niet uit of het om organiseren van een activiteit gaat, het meedenken in een werkgroep of men kaarten verkoopt tijdens een bijeenkomst.

Onderhoud netwerk

De netwerken ogen heel open en toegankelijk omdat ze mooie en up-to-date websites hebben, open bijeenkomsten organiseren waar iedereen mag aanhaken en er veel ruimte is voor nieuwe leden en input. Het ledenbestand is duidelijk afgebakend en de vereniging heeft een vast bestuur. De ALV is het belangrijkste orgaan binnen het netwerk, omdat hier geëvalueerd wordt op de voortgang van het netwerk.

Respondenten geven aan dat het handig is om naar andere eetbare netwerken te kijken en als voorbeeld te nemen. Ze menen voordeel te zien in de kansen die het aannemen van een rechtsvorm met zich meebrengt. Vrijwel alle respondenten zijn bereid om contributie te betalen, mits duidelijk wordt wat de leden er voor terug krijgen.

Daarentegen geven respondenten wel aan dat Eetbaar Utrecht moet gaan nadenken welke koers ze willen varen. Een deelnemer van het netwerk zegt het volgende:

“Als de trekkers van het netwerk zeggen: we hebben zelf geen belangen en doen het voor het netwerk, dan moeten ze het bij het netwerk neerleggen. Als ze het willen kunnen ze deelnemers vragen om het te blijven organiseren, of ze doen het zelf. Of ze zeggen: nee, we zien zelf een doelstelling, van iets overstijgends, maar dan moeten ze daar wel een verdienmodel bij creëren.”

CONCLUSIE

Aan de hand van de gesprekken die we hebben gehad met respondenten kunnen we concluderen dat de manier waarop het netwerk momenteel functioneert er op lange termijn voor zal zorgen dat het netwerk uit elkaar vallen. Omdat het niet geheel duidelijk is wanneer men deelnemer is van het netwerk en wat er van je verwacht wordt, lijkt het een bijeengeraapt bergje initiatieven en organisaties die stuk voor stuk kennis, passie en daadkracht bezitten, maar dit nog niet met elkaar weten te delen. Ook de omgeving waarin ze het zouden kunnen delen, dus het netwerk, is nog te vaag. De neuzen van deelnemende initiatieven staan allemaal een andere kant op. Het verduidelijken van de grenzen van het deelnemerschap zal een hoop verwarring uit de lucht halen.

Een manier waarop het netwerk verhelderd zou kunnen worden, is door het aannemen van een rechtsvorm. Uitgaande van ons veldonderzoek naar eetbare netwerken in Rotterdam en Amsterdam hebben deze netwerken, die concreet zijn ondergebracht in een vereniging, een veel duidelijkere positie. Via deze manier kan er een gezamenlijke doelstelling en duidelijkheid over de balans van geven en nemen, kosten en baten gegenereerd worden.

Binnen het netwerk is er vraag naar een intermediair die goed zicht heeft op het domein stadslandbouw en het netwerk, en zoekende partijen aan elkaar kan koppelen. Dit kan bestaan uit één persoon of een groepje, maar het moeten wel onafhankelijke stadslandbouwinitiatiefnemers zijn, net zoals de rest van de deelnemers, en functioneren als spin in het web. Het is belangrijk dat deelnemers rouleren bij het bekleden van deze positie, zodat iedereen een gelijk aandeel kan hebben, en er niet sprake is van één trekker. Elk lid moet een even groot aandeel bezitten en koesteren binnen het netwerk Eetbaar Utrecht. Het is belangrijk dat het netwerk zelfregulerend wordt en alle activiteiten vanuit de initiatiefnemers komen. Op deze manier maak je het netwerk bottom-up in plaats van top-down.

Wanneer de gelegenheid er is zal de Eetbaar Utrecht-deelnemer zich inzetten. Ze hebben allemaal zeker een hart voor de zaak en zijn blij dat het netwerk bestaat en dat zij erop kunnen terugvallen. Tenslotte staan zij in essentie allemaal voor één ding: de bevordering en ondersteuning van stadslandbouw in de stad Utrecht.

Eén van onze respondenten deed ons realiseren dat het hanteren van een ui als metafoor van het netwerk (zoals benoemd in hoofdstuk Onderzoeksopzet) misschien niet de juiste beeldvorm is. Het hebben van een actieve kern met daarbuiten vallende lagen is volgens de respondenten juist niet hoe het netwerk in elkaar zou moeten zitten. In plaats daarvan zou het netwerk op zoek kunnen gaan naar een metafoor dat organisch is en zich op een

natuurlijke, gelijke manier voortbeweegt, zoals bijvoorbeeld een groep zwaluwen. Wanneer zij in een groep vliegen bewegen ze op een compleet natuurlijke manier: de groep in zijn totaliteit bepaalt de koers, alle vogels bezitten een even groot onderdeel van de eenheid en hebben hierbinnen evenveel kracht. Samen komen ze verder dan alleen.

AANBEVELINGEN

Vereniging

Voortgekomen uit de conclusie geven we de volgende aanbeveling om een rechtsvorm aan te nemen als netwerk zijnde. In dit geval raden we aan om in de vorm van een vereniging verder te gaan of opnieuw te beginnen. Een vereniging is de meeste democratische rechtsvorm bij uitstek. Een vereniging brengt een aantal voordelen die nuttig kunnen zijn voor netwerk.

- Algemene Leden Vergadering

De algemene ledenvergadering is het hoogste orgaan binnen een vereniging. De ALV benoemt zelf zijn bestuur. Vaak ziet men dat het bestuur uit leden wordt gekozen. Dit is voor Eetbaar Utrecht handig omdat alle deelnemers een even groot aandeel van het netwerk kunnen bezitten.

- Vast bestuur

Een vereniging heeft geen eigenaar. Elk jaar is er een ander bestuur. De organisatie van de vereniging bestaat uit actieve leden en de leden bepalen met elkaar hoe de vereniging wordt onderhouden.

- Commissies

Een vereniging is een apart rechtspersoon. Daarom heeft zij bijvoorbeeld ook een aparte boekhouding. Door het aannemen van een commissie, dat uit leden wordt benoemd, kan deze boekhouding gecontroleerd worden door het jaar heen. Bovendien is de vereniging zelf vrij om commissies aan te nemen die jaarlijks door leden wordt bestuurd. Ook hierin komt de democratie van een vereniging tot uiting.

- Geen startkapitaal vereist

Het is voor een vereniging niet verplicht om een startkapitaal te hebben.

- Vaak van democratisch sociale aard

Het doel van de vereniging is niet het behalen van uitkeringen voor de leden, maar zijn democratische, sociale aard. Interactie, betrokkenheid en participatie is een hoge prioriteit. Dit sluit zeker aan op de waarden en behoeften van Eetbaar Utrecht.

- Financieel niet winstmakend

Hoewel de vereniging niet winstmakend is/mag zijn, wordt wel vanuit de vereniging een tegenprestatie geboden aan de contributie betalende leden. In tegenstelling tot een besloten vennootschap, worden de bestedingen van de leden teruggegeven of worden in het netwerk gestopt om het te versterken. Weer komt het democratisch gehalte tot uiting.

Lekker Utrechts

Daarnaast hebben we de aanbeveling voor Eetbaar Utrecht om samen te voegen Stichting Lekker Utrechts. Lekker Utrechts overlapt qua netwerk en werkgebied enigszins met

Eetbaar Utrecht. Beide zijn ontstaan uit initiatief van Stichting Aarde en Milieucentrum Utrecht. Het verschil zit echter in dat Eetbaar Utrecht zich vooral richt op initiatieven in de stad en de directe omgeving van Utrecht. Stichting Lekker Utrechts richt zich op professionele voedselproducten, horeca en andere afnemers in de regio Utrecht. Bedrijven kunnen zich kwalificeren voor het Lekker Utrechts keurmerk en horecavignet. De stichting organiseert o.a. kerstmarkten, evenementen, catering en werkt als makelaar tussen alle partijen in de regionale voedselketen.

In principe hebben Eetbaar Utrecht en Lekker Utrechts dezelfde waarde, namelijk het ecologisch, duurzaam en bewust verbouwen van voedsel. Daarnaast kunnen Eetbaar Utrecht en Lekker Utrechts verschillende sectoren met elkaar verbinden. Denk aan voedselproducenten, boeren met bedrijfsmatige procesmethoden vanuit Lekker Utrechts en sociale makelaars, stadslandinitiatiefnemers, tuinarchitecten en hoveniers vanuit Eetbaar Utrecht, zodat een kruisbestuiving ontstaat van verschillende sectoren. Zo creëer je een breder draagvlak, waar meer kansen voor het netwerk in kunnen gaan zitten en komt er meer uitwisseling en inspiratie tussen verschillende sectoren. Het keurmerk kan een kwaliteitswaarborging realiseren, herkenbaarheid creëren en daaruit vloeiend, eenheid beheren.

In gesprek met de respondent komt naar voren dat het verschil tussen Eetbaar Utrecht en Lekker Utrechts moeilijk te definiëren valt. Ze weten zelf aan te geven dat het slim is om Eetbaar Utrecht en Lekker Utrechts samen te voegen, zo voorkomt men verwarring.

KRITISCHE NOOT

Het onderzoek

Het netwerk Eetbaar Utrecht is een complex netwerk van verschillende initiatieven en organisaties die met elkaar verbonden zijn, soms in directe lijn, en soms in vage stippellijnen. Hoewel wij denken dat wij, met het zorgvuldig kiezen van onze respondenten, het idee hebben dat we een beeld hebben kunnen schetsen van het netwerk in haar breedte en complexiteit, zijn we ons volledig bewust van het feit dat we van de veertig aangesloten partijen slechts zeven deelnemers hebben kunnen spreken. Zij vertegenwoordigen in principe de rest van het netwerk. Om tot een nauwkeurige conclusie van de behoeften, waarden en toekomstperspectieven van het gehele netwerk te komen is het belangrijk om alle deelnemers te spreken, om tot een zo compleet mogelijk beeld te krijgen. Immers hoort ieder oordeel binnen Eetbaar Utrecht, en dus iedere stem, even zwaar moeten weten. Op dit vlak kan ons onderzoek incompleet kunnen ogen. Ons advies is dan ook voor het netwerk om voor toekomstige onderzoeken de moeite en tijd te nemen om alle deelnemers te horen.

De conclusie

De uitkomst van ons onderzoek en de aanbevelingen voor het doorstarten van het netwerk kunnen vrij radicaal ogen. Misschien is het niet geheel realistisch om te verwachten dat het netwerk, dat momenteel achterover is gaan hangen vanwege de aanwezige trekkers, weer uit zichzelf actief wordt wanneer deze trekkers wegvallen. Wel is het heel belangrijk voor de nieuwe vorming van het netwerk dat er een groep deelnemers opstaat die genoeg hart voor de zaak draagt om de nodige veranderingen aan te slingeren. De respondenten die we hebben gesproken zijn eventueel bereid om mee te werken, maar of zij daadwerkelijk zullen opstaan kunnen wij niet voorspellen.

BRONNEN

Eetbaar Utrecht (2014). Website netwerk Eetbaar Utrecht. Geraadpleegd op 29 april 2014 via www.eetbaarutrecht.nl

Gemeente Utrecht (2014). Voedselstrategie Utrecht: zicht op een netwerk van vele betrokkenen. Geraadpleegd op 19 mei 2014 via <http://www.eetbaarutrecht.nl/dynamic/media/10/documents/2014-02%20Onderzoek%20voedselstrategie.pdf>

Remmerswaal, J. (2013). Handboek groepsdynamica: een inleiding op theorie en praktijk. Amsterdam: Boom/Nelissen.

Van Gils, Vincie (2011). Meer grip op de groep: 44 krachtige werkvormen voor communicatieadviseurs. Hoofdstuk 5. <http://www.vinca.nl/wp-content/uploads/2013/06/Participatie-en-Betrokkenheid-Hfd.-5-Boek-Meer-grip-op-de-groep-Vincie-van-Gils.pdf>

Groot, T (2014). Website *Vereniging Oprichten*. Geraadpleegd op 24 juni 2014. <http://www.tinekegrootnotaris.nl/Vereniging-Oprichten.html>

Platform Eetbaar Amsterdam, 2014. Website Eetbaar Amsterdam. Geraadpleegd op 5 juni 2014 via <http://eetbaaramsterdam.wordpress.com/>

BIJLAGE 1 - DATA EETBAAR ROTTERDAM, AMSTERDAM EN UTRECHT

Eetbaar Utrecht

Ontstaan

Eetbaar Utrecht is ontstaan vanuit een initiatief van drie partijen. Deze partijen zijn Stichting Aarde, het Milieucentrum Utrecht en het Milieupunt Overvecht. In december 2009 was de eerste bijeenkomst waaruit is gebleken dat er veel ruimte was voor stadslandbouw in Utrecht en dat Utrechters ook hun eigen initiatieven wilden ondernemen. Op deze bijeenkomsten werden namelijk veel plannen gesmeed voor nieuwe stadslandbouwprojecten in Utrecht. In eerste instantie ging Eetbaar Utrecht door het leven onder de naam "Groeikracht-wijken". In een later stadium werd de naam gewijzigd naar Eetbaar Utrecht in verband met het groeiende aantal projecten over de gehele stad. Het accent lag niet meer op de wijken maar op de stad als geheel. Door de vele positieve reacties ontstonden veel ambitieuze plannen. Deze plannen realiseren bleek moeilijk haalbaar zonder financiering. De zoektocht naar financiering in 2011 bleek een moeizame zoektocht. De gemeente juichte Eetbaar Utrecht toe maar verdere geldschieters bleken terughoudend in het verstrekken van fondsen. Door gebrek aan fondsen begonnen Stichting Aarde en het Milieucentrum vanuit eigen portefeuille Eetbaar Utrecht te financieren. Deze financiering hield het netwerk in stand maar maakte groei niet mogelijk.

In 2012 kwam er financiële steun vanuit de gemeente en GG&GD. Zij werden actiever in het netwerk en dit heeft geleid tot een significante groei van het netwerk. De rol van Stichting Aarde en het Milieucentrum heeft ertoe geleid dat zij de opdracht kregen om een website op te richten en te dienen als kenniscentrum voor het netwerk. Hierna is Eetbaar Utrecht uitgegroeid tot een groot en vitaal stadslandbouwnetwerk in de stad Utrecht. In mei 2014 organiseerden het netwerk gezamenlijk de week van de stadslandbouw.

Organisatiestructuur

Eetbaar Utrecht is een publiek, openbaar netwerk. Zij bestaat zonder rechtsvorm waardoor het netwerk en haar evenementen afhankelijk zijn van de financiële input van haar leden. Deelname aan het netwerk is gratis. Bijeenkomsten worden vanuit Stichting Aarde en het Milieucentrum ingepland en uitgezet onder het netwerk.

Ledenaantal

Per mei 2014 bestaat het netwerk uit ongeveer 60 leden. Er is sprake van een constante

stroom een inloop en uitloop van leden. Daarnaast is het zo dat de betrokkenheid bij het netwerk per lid sterk kan verschillen. Er zijn grote organisaties die actief deelnemen maar er zijn ook zelfstandige stadslandbouwers die enkel voor relevante kennis een bijeenkomst bijwonen.

Aantal bijeenkomsten

Op jaarbasis vinden er circa twee tot vier reguliere bijeenkomsten plaats. Daarnaast organiseren deelnemers aan het netwerk gezamenlijk ook activiteiten die onder de noemer van Eetbaar Utrecht worden bekend gemaakt. Daarnaast organiseert Eetbaar Utrecht een markt waar streekproducten te koop zijn.

Financiering

Zoals eerder beschreven werkt Eetbaar Utrecht met een subsidie vanuit de gemeente en de GG&GD. Verdere financiering kwam vanuit het netwerk zelf. Per mei 2014 is de eerder genoemde subsidie komen te vervallen. Hierdoor is Eetbaar Utrecht op zoek gegaan naar nieuwe financieringspartners. Daarnaast wenst Eetbaar Utrecht te achterhalen hoe het netwerk autonoom financieel kan rondkomen.

Samenwerkingsverbanden

Eetbaar Utrecht is een netwerk die samenwerking onderling hoog in het vaandel heeft staan. Verdere samenwerking die plaatsvindt buiten het netwerk is voornamelijk op lokaal niveau. Zo verleent Eetbaar Utrecht advies aan woningcorporaties in Utrecht. Ook maakt Eetbaar Utrecht het mogelijk voor projectontwikkelaars om stadslandbouw als tijdelijke bestemming van braakliggende grond te gebruiken. Vanuit de GG&GD en gemeente werkt Eetbaar Utrecht ook samen met de sociale sector.

Eetbaar Rotterdam

Onstaan

In 2007 is het initiatief voor Eetbaar Rotterdam genomen door een groep enthousiastelingen. Deze expertisegroep bestond voorheen bekend als 'Expertise groep stadslandbouw', maar is verder gegaan onder de naam Eetbaar Rotterdam en is op poten gezet door Rien Bongers, Jan-Willem van der Schans, Bas de Groot, Paul de Graaf, Césaire Peeren en Nicole Hoven, allemaal werkzaam in de stadslandbouw.

Eetbaar Rotterdam is een platform dat bestaat uit een groep van burgers, met o.a. professionals en deskundigen dat kennis verwerft en activiteiten ontplooit in de stad Rotterdam en dit ter beschikbaar stelt voor beleidsmakers, politiek, ondernemers en ondernemers in de stadslandbouw.

Eetbaar Rotterdam maakt zich hard voor de opkomst van de stadslandbouw in de stad Rotterdam. Ze noemen zich een expertisegroep dat stadslandbouw een leidend thema

probeert te laten worden in de verkiezingsprogramma's. Daarnaast is Eetbaar Rotterdam een netwerk dat kennis verzamelt en verspreid om deelnemers met elkaar te verbinden, zodat lokale initiatief zich kunnen ontwikkelen. De voornaamste activiteiten dat het platform op zich neemt is agenderen (lezingen geven, politieke activiteiten, beleidsprogramma's bezoeken) en het verwerven en verspreiden van kennis.

Per juni 2010 is Eetbaar Rotterdam een vereniging geworden. Dit met als doel om de kennis en implementatie van stadslandbouw naar een breder publiek te trekken.

Organisatiestructuur

Per juni 2010 is Eetbaar Rotterdam een vereniging geworden en heeft de vereniging een bestuur. Het huidige bestuur bestaat uit Ans Stolk, Ariane Lelieveld (penningmeester), Jan van der Schans, Jan Willem van der Schans (voorzitter), Jos de Krieger (Secretaris en Paul de Graag. Daarnaast heeft Eetbaar Rotterdam een inhoudelijke werkgroep dat zich bezig houdt met Jeugd & Onderwijs. Zij hebben zich sterk gemaakt voor de Natuur en Milieu Educatie (NME).

Ledenaantal

'Wordt lid, want zonder leden hebben we geen bestaan', luidt het sluitstuk van de website. Het ledenbestand van Eetbaar Rotterdam heeft momenteel 45 leden. Leden betalen een contributie van €30,- per jaar om lid te worden van Eetbaar Rotterdam. Iedereen mag lid worden, de buur met creatieve ideeën voor moestuinen tot ondernemer met grootste plannen in de stad. Wel wordt van je verwacht dat je eens per jaar actief bent bij de vereniging. Dit kan ik de vorm van het organiseren of begeleiden van een activiteit of het verkoop van kaartjes tijdens lezingen.

Tijdens een ALV kwam het volgende naar voren: 'de vereniging groeit nauwelijks en zijn de leden nog deels onzichtbaar' aldus ER zelf. 'De ER-borrels zijn wel een succes, mede door de gasten, en de gastheren/vrouwen van de diverse locaties. Maar ook hier verschilt de animo van keer tot keer. Eetbaar Rotterdam doet een beroep op de leden, om gezamenlijk een aantal project op te zetten die de doelen van Eetbaar Rotterdam in praktijk brengen'. Zo staat er op de agenda om een werkgroep PR+Communicatie en een werkgroep Excursies op te richten, naast Jeugd & Onderwijs.

Bijeenkomsten

Elk kwartaal heeft Eetbaar Rotterdam een bijeenkomst. Gevolgd door een Algemene Leden Vergadering om het jaar af te sluiten. Daarnaast organiseert Eetbaar Rotterdam maandelijkse borrels voor alle leden. Het bestuur heeft vaker vergaderingen. Aan het eind van het jaar worden er actiepunten opgesteld voor het komende jaar. Afgelopen jaar is er een voorjaarsevent en een najaarsevent georganiseerd door de vereniging.

Financiering

De financiering van Eetbaar Rotterdam komt van contributie, sponsors, giften en enkele aanvragen van financiering voor projecten die Eetbaar Rotterdam tot zich neemt. Daarnaast kan men donateur worden van Eetbaar Rotterdam.

Samenwerkingsverbanden

Eetbaar Rotterdam heeft het bereiken van jongeren hoog in het vaandel staan, door contacten te leggen met academie van bouwkunst en de academie willem de kooning. Daarnaast heeft Eetbaar Rotterdam communicatielijnen lopen met de HR&O Techniek (bouwkunde/architecten/ruimtelijke ordening en planologie) en HR&O Economie (management/vastgoed en makelaardij).

Eetbaar Amsterdam

Ontstaan

Het platform Eetbaar Amsterdam is ontstaan vanuit de organisatie Vereniging Boerenstadswens. Zij hebben als doel activiteiten te ontwikkelen die Amsterdam met het platteland te verbinden, en alle voedselproducenten en consumenten met elkaar kennis te laten maken. Ze zijn actief sinds 2007.

Eetbaar Amsterdam werd opgericht door Hans Wilschut, Gaston Remmers en Anne Strijkel om stadslandbouwinitiatieven in Amsterdam met elkaar te verenigen. Onder deze initiatieven verstaan zij buurtmoestuinen en stadslandbouwprojecten waarbij het samenwerken en samen leren van de Amsterdamse burgers centraal staat. Ook heeft het een educatief doel, namelijk het vergroten van voedselbewustzijn. De kwaliteit van leven van de lokale gemeenschap op sociaal en ecologisch gebied is erg belangrijk.

Missie van het platform

Het platform representeert een netwerk in de regio dat onderdeel is van een mondiale beweging gericht op gemeenschapsvorming die van onderop ontstaat waarin de zorg voor de aarde en rechtvaardigheid centrale waarden zijn net als voedselsoevereiniteit, 'food justice', biodiversiteit en bewustwording. De gemeenschappen groeien door kennis, vaardigheden en netwerken met elkaar te delen en te leren door te doen en uit te wisselen.

Organisatiestructuur

Het platform Eetbaar Amsterdam wordt gedragen door de volgende inwoners van Amsterdam en stadslandbouwliefebbers: Fransje de Waard (internationaal permaculturist), Gaston Remmers (lector eco-effectief ondernemen in stedelijke omgeving en eigenaar Bureau BUITENKANS), Annet van Hoorn (projectontwikkelaar voor

duurzaam groen en mede-oprichter Groene Ruimte), en Jeffrey Spangenberg (oprichter van Food Court Zuid-Oost).

Het platform organiseert zichzelf binnen de rechtsvorm vereniging, zoals Vereniging Boerenstadswens. Er zijn twee coördinatoren binnen het netwerk die taken voor het platform uitvoeren, Inge Engels en Tanja den Broeder. Zij worden vaak geholpen en gesteund door actievere leden. De oprichters van Boerenstadswens functioneren als de raad van bestuur van het netwerk.

Het wordt momenteel nog onderzocht of Eetbaar Amsterdam moet doorstarten als coöperatie, en zo een organisatie met eigen structuur kan worden los van Vereniging Boerenstadswens. Op deze manier zijn zij onafhankelijker.

Ledenaantal

Eetbaar Amsterdam heeft ruim 300 leden. Initiatiefnemers die zich aanmelden als lid betalen contributie aan Eetbaar Amsterdam.

Bijeenkomsten

Het platform Eetbaar Amsterdam heeft trekkersbijeenkomsten die eens in het kwartaal plaats vinden in het centrum van de stad. In Pakhuis de Zwijger, vlakbij het Centraal Station worden open bijeenkomsten gehouden waar actieve en minder actieve leden welkom zijn. Ook worden er seizoensborrels gehouden, waarin leden de kans krijgen om met elkaar uit te wisselen, gevraagd en ongevraagd.

Het komende jaar zal er ook een bijeenkomst worden gehouden over de toekomst van Eetbaar Utrecht en de eventuele verandering van organisatiestructuur naar een coöperatie. Leden van het netwerk kunnen hier voorstellen doen over programma's, samenwerkingen of andere inhoud voor Eetbaar Amsterdam, zodat zij hierna op een andere manier kunnen doorstarten.

Financiering

Eetbaar Amsterdam maakt gebruik van partners en ambassadeurs, gebruiken de contributie van de leden en zijn op zoek naar fondsen.

Samenwerkingspartners

Eetbaar Amsterdam heeft wekelijkse gesprekken gevoerd met Dienst Ruimtelijke Ordening, samen met ANMEC, Farming the City en anderen. Dit om samenwerkingsverbanden aan te gaan. Ook hebben zij contact met relevante afdelingen van hogescholen, VMBO en ROC-scholen, stadsdelen, woningbouwcorporaties, gemeentelijke diensten en de provincie om projecten te kunnen realiseren.

Het platform heeft ook de ambitie om contact te onderhouden met internationale organisaties, gerelateerde Nederlandse organisaties (zoals eetbare netwerken in ander

steden), gerelateerde bewegingen, en banken die geïnteresseerd zijn in kringlooeconomie.